

ANALIZA NIVELULUI DE DEZVOLTARE ȘI CREȘTERE ECONOMICĂ A SECTORULUI VITIVINICOL DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Elena TIMOFTI[®], dr.hab., prof. univ.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
Tatiana IAȚIȘIN[®], doctorand, INCE
Romeo CERETEU[®], doctorand UASM*

În prezenta lucrare autorii au dezvăluit conceptul de dezvoltare și creștere economică care caracterizează efectele economice la nivelul sectorului vitivinicol ca urmare a modernizării și transformării calitative în timp sub influența unui ansamblu de factori. Autorii au determinat și analizat în dinamică 2010-2018 tendința indicatorilor de apreciere a dezvoltării și creșterii economice a sectorului vitivinicol ca: ponderea plantațiilor viticole pe rod în total plantații, cantitatea de struguri de pe plantațiile pe rod, productivitatea plantațiilor viticole pe rod, volumul strugurilor pentru masă și exportul acestora. Pe ultimii ani sa analizat exportul de vinuri din struguri precum și veniturile din export. Cu toate că sunt înregistrate tendințe pozitive modeste în domeniul producerii și exportului produselor, sectorul vitivinicol întâmpină o serie de probleme care necesită: abordarea, rezolvarea, conformarea la standardele UE și alte standarde internaționale. În procesul cercetării au fost aplicate mai multe metode de cercetare: metoda de observare, comparare, metoda de tabelă și prezentarea grafică a datelor, metoda seriei cronologice etc.

***Cuvinte-cheie:** dezvoltare economică, creștere economică, sectorul vitivinicol, regiune de dezvoltare, suprafața viticolă, export, venituri din vânzări.*

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH OF THE WINE SECTOR OF REPUBLIC OF MOLDOVA

In this paper, the authors showcase and talk about the development and economic growth that now characterize the wine sector, following its modernization and transformation in time. The authors have determined and analyzed such improvement and economic growth indicators of the wine sector for the 2010-2018 period as: the percentage of fructiferous vineyard plantations in total plantations, the amount of grapes on the fructiferous plantations, the productivity of these fructiferous vineyard plantations, the harvested amount of table grapes and the rate of their export. Moreover, the export of wines and the obtained revenues for the past years have also been examined. In spite of the observed modest growth tendencies regarding production and export, the wine sector is still facing a series of problems that require an approach and solutions based on EU and other international standards. In the research process a multitude of research methods have been applied, such as: observation, analysis, comparison, employment of tables and graphic representation of data, the method of chronological series etc.

***Key words:** economic development, economic growth, the wine sector, the region of development, the surface of vineyards, export, sales revenue.*

JEL Classification: Q1, Q10, Q12, Q17.

Introducere. Dezvoltarea economică este un concept care caracterizează efectele economice directe sau indirecte la nivelul unei economii naționale sau a unui sector (de exemplu sectorul vitivinicol) ca urmare a modernizării și transformării cantitative, structurale și calitative ce au loc în activitatea economică a unei entități, țări, într-o perioadă concretă de timp sub influența unui ansamblu de factori.

Dezvoltarea economică reprezintă modificarea calitativă cu spor sau fără a rezultatelor de producere prin intermediu și influența aplicării procesului tehnologic. Creșterea economică reprezintă o modificare cantitativă cu un spor al rezultatelor de producere cu tendințe crescătoare.

În opinia lui A. Smith sursele creșterii economice sunt: creșterea forței de muncă și a stocului de capital; creșterea eficienței cu care capitalul este utilizat datorită diviziunii muncii și progresului tehnologic; comerțul exterior care lărgiște piața și stabilește celelalte două surse de creștere economică [7, pag. 102].

© Elena TIMOFTI, e.timofti@uasm.md

© Tatiana IATISIN, iatisintatiana@yahoo.com

© Roman CERETEU, romancereteu@gmail.com

De menționat, că A. Smith, în procesul de creștere economică, rolul principal îl atribuie acumulărilor de capital sau investițiilor. Considerăm, că creșterea economică în sectorul agrar, inclusiv, în sectorul vitivinicol este necesar de susținut prin investiții de stat și cele private, inclusiv investiții externe.

În ceea ce privește forța de muncă și contribuția acesteia se explică prin declinul demografic și prin lipsa de atractivitate a sectorului pentru tineri. Implementarea pe larg a realizărilor științei, tehnicii contribuie la creșterea economică.

Considerăm relevant viziunea autorilor E. Timofti și A. Șargo „creșterea economică este un proces pe termen lung de sporire în aspect cantitativ și calitativ a activității de producere și de maximizare a rezultatelor acestora prin prisma valorificării eficiente a factorilor intensivi și a impulsivării proceselor investiționale cu condiția de a păstra echilibrul ecologic” [8, pag. 167].

Această viziune, la părerea noastră ia în considerație mulțimea de aspecte a factorilor intensivi de impulsivare a proceselor investiționale de sporire și maximizare a rezultatelor procesului de producere pe o perioadă de lungă durată, cu condiția utilizării eficiente durabile a resurselor funciare, ca capitalul natural să nu degradeze doar să păstreze capacitatea de-a satisface cerințele generației prezente privind producția agricolă fără a compromite șansele generațiilor viitoare.

Viticultura în Republica Moldova are un nivel înalt de valorificare a terenului agricol cu gradul de înclinare peste 3 grade. Înființarea plantațiilor viticole pentru producție-marfă se efectuează cu soiuri de viță de vie, înscrisă în Catalogul soiurilor de plante al Republicii Moldova cu respectarea regulilor caietului de sarcini ale asociației producătorilor de produse cu Indicație Geografică Protejată (IGP) și Denumirea de Origine Protejată (DOP).

Conform Hotărârii Guvernului nr. 418 din 9 iulie 2009 înființarea plantațiilor viticole se realizează cu materialul săditor viticol devirozat de categorie biologice autorizate și nu numai de categoria „standard”. În condițiile Legii viei și vinului nr. 57-XVII din 10 martie 2006 (articolul 8, alin. 3), viticultura deține un loc bine stabilit în economia națională și este una dintre principalele țări cultivate de viță de vie.

Tabelul 1. Analiza dinamicii suprafețelor plantațiilor viticole în Republica Moldova, anii 2010-2016

Anul	Toate categoriile de gospodării			
	Plantațiile viticole – total, mii ha	Ritmul de creștere/descreștere în lanț, %	Plantații viticole pe rod, mii ha	Ritmul de creștere/descreștere în lanț, %
2010	144,9	100	132,8	100
2011	139,9	96,5	128,4	96,6
2012	140,7	100,5	129,4	100,8
2013	136,7	97,2	127,7	98,7
2014	140,4	102,7	133,7	104,7
2015	135,4	96,4	128,8	96,3
2016	135,3	100	129,1	100,2
Ritmul de creștere în medie, %	*	99,0	*	99,6

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor <http://statbank.statistica.md/>

Analiza datelor tabelului 1 demonstrează că în perioada 2010-2016 suprafața plantațiilor viticole totale sau diminuat de la 144,9 mii ha până la 135,3 mii ha sau în medie cu 1%, iar suprafața plantațiilor viticole pe rod sau diminuat cu 0,4%, iar ponderea acestora în suma totală variază în limita 92-95%.

Tabelul 2. Suprafața plantațiilor viticole pe rod și producția de struguri în toate categoriile de gospodării în plan regional din Republica Moldova, în media anilor 2015-2016

Regiunile de dezvoltare	Suprafața plantațiilor pe rod		Producția de struguri	
	mii, ha	%	mii, q	%
Mun. Chișinău	5,54	4,3	353,1	6,3
Nord	1,5	1,2	44,8	0,8
Centru	30,2	23,3	1199,5	21,4
Sud	61,5	47,7	2651,7	47,3
UTA Găgăuzia	30,4	23,5	1356,4	24,2
Total pe R. Moldova	129	100	5605,2	100

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor <http://statbank.statistica.md/>

Activitatea de producere în sectorul vitivinicol din Republica Moldova este reglementată și organizată în conformitate cu Politica de Stat elaborată și promovată de Ministerul Agriculturii, Dezvoltării regionale și Mediului, precum și de cadrul legislativ.

Analiza cercetării structurii plantațiilor viticole pe rod și producției obținute demonstrează că ponderea cea mai înaltă îi aparține Regiunii de dezvoltare Sud – mai mult de 47%, urmată de UTA Găgăuzia (23-24%), Centru (21-23%), mun. Chișinău (4-6%) iar regiunea de Nord are restricții în ceea ce privește cultivarea plantațiilor viticole.

Tabelul 3. Evoluția unor indicatori de apreciere a creșterii economice a sectorului vitivinicol din Republica Moldova (în toate tipurile de gospodării)

Indicatorul	Anul									Ritmul de creștere/descreștere în medie, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Ponderea plantațiilor viticole pe rod, în total plantații, %	91,6	91,7	91,9	93,4	95,2	95	95,4	93,1	95,4	100,5
Productivitatea plantațiilor viticole pe rod, q/ha	35	45,5	38,6	47,3	43,7	45,6	46,9	54	57	106,2
Recolta totală de struguri obținuți de la plantațiile viticole pe rod, mii/tona	463,4	548,6	561,3	612,7	593,9	599,3	615,7	675	730	105,8
Recolta totală de struguri pentru masă, mii/tona	66,3	86,2	70,2	87	94,4	84,7	86,7	109	126	108,4
Ponderea de producție de struguri pentru masă în suma totală de struguri, %	14,3	15,7	12,3	14,2	15,8	14,1	14,1	16,2	17,3	102,4
Exportul strugurilor pentru masă, mii tone	27,7	31,5	30,5	37,5	50,4	47,5	51,4	80,2	48,2	107,1
Volumul exportului vinului din struguri, mil. decaltri	8,3	8,2	12,1	12,3	10,2	11,3	13,3	14,1	13,9	106,6
Venitul din exportul băuturilor alcoolice, mil. dolari SUA	175,84	177,79	210,67	247,5	189,55	143,35	156,7	186,69	195,92	101,3

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor: <http://statbank.statistica.md/> și https://www.bnm.md/files/BP_2017_Q4.pdf

Cercetările efectuate și analiza datelor tabelului 3 indică că în medie în dinamică din 2010-2018 variația ponderii plantațiilor viticole pe rod în suma totală a plantațiilor viticole nu este esențială, iar nivelul acestora constituie în limita 92%-95%, sau o majorare de 0,5%, productivitatea plantațiilor pe rod a crescut în medie cu 6,2%, recolta totală de struguri obținuți de la plantațiile viticole pe rod cu 5,8%. Soiurile de struguri pentru vin le revin în structura plantațiilor viticole pe rod circa 80%. Recolta de struguri pentru masă este în creștere cu 8,4%.

Exportul strugurilor pentru masă în țările destinate sa majorat cu 7,1%, volumul exportului vinului din struguri cu 6,6%, iar veniturile din vânzări a băuturilor alcoolice sa majorat cu 1,3%.

În pofida multiplelor greutăți cu care se confruntă sectorul vitivinicol: cataclismele climatice, starea agrotehnică și fitotehnică scăzută, criza monetar-financiară etc., viticultura însă în ultimii ani, a înregistrat o modestă relansare. Rezultatele obținute au permis ca strugurii ca materie primă să asigure calitatea înaltă a vinurilor, care sunt exportate pe piețele țărilor partenere CSI și UE și apreciate înalt.

Tabelul 4. Exportul strugurilor pentru masă din Republicii Moldova în unele țări partenere, în anii 2016-2018

Țara parteneră	Volumul vânzărilor, mii tone			Ritmul de creștere/descreștere a. 2018, %, în comparație cu:	
	2016	2017	2018	2016	2017
Total	51,44	80,2	48,2	94	60
din care					
Belarus	9,3	6,2	2,8	30	45
Federația Rusă	24,7	48,2	27,4	111	57
România	11,2	16,3	11,4	102	70
Ucraina	4,6	2,9	3,4	74	117
Irak	0,65	2,5	0,5	77	20

Sursa: Calculele autorilor, în baza datelor <https://comtrade.un.org/data>

Analiza datelor tabelului 4 ne demonstrează că în anul 2017 volumul vânzărilor strugurilor pentru masă a constituit 80,2 mii tone, ce este considerat un nivel maximal în ultimii 10 ani. Federația Rusă este principalul partener al exportului de struguri pentru masă din R. Moldova, căruia îi revine mai mult de 50% din exportul total, urmată de România, Belarus, Ucraina, alte țări dețin o pondere mică.

Tabelul 5. Veniturile din vânzări aferente strugurilor pentru masă exportați din Republica Moldova în unele țări partenere, în anii 2016-2018

Țara parteneră	Venitul din vânzări, mii dolari SUA			Ritmul de creștere/descreștere în a. 2018, % în comparație cu:	
	2016	2017	2018	2016	2017
Total	20403,8	38625,8	25124,5	123	65
Belorus	2504,7	3927,4	1727,9	69	44
Federația Rusă	7157,4	16869,9	9548,6	133	57
România	8615,1	12777,3	10324,8	119	80
Ucraina	1253,5	945,9	1037,7	83	109
Irak	205,1	1209,4	192	94	16

Sursa: Exportul de struguri, <https://comtrade.un.org/data>

De menționat că veniturile din exportul de struguri pentru masă este în creștere (tabelul 5). Exportul de struguri de masă în România comparativ cu Federația Rusă a fost mai mic, însă veniturile au fost mai înalte. Această situație indică la necesitatea îmbunătățirii calității strugurilor, care influențează prețul pentru o tonă. Aceasta a fost posibil datorită rezultatului implementării sistemului de măsuri economico-organizatorice și tehnologice, orientate spre înființarea plantațiilor viticole pentru struguri ca producție-marfă în cadrul arealului vitivinicol, sistemului de măsuri agrotehnice aplicate la lichidarea consecințelor afectării butucilor viței de vie de temperaturile scăzute, înghețuri, grindină și alte calamități naturale.

La înființarea plantațiilor viticole pentru producție-marfă destinată fabricării produselor vitivinicole se admit soiurile de viță-de-vie din specia *Vitis vinifera* și cele de hibrizi interspecifici (soiuri de selecție nouă). Plantațiile viticole cu soiuri de struguri din specia *Vitis labrusca* se înființează în scopul producerii strugurilor pentru consum în stare proaspătă și în scopul fabricării produselor alimentare. Actualmente în Registrul soiurilor de viță de vie sunt incluse 27 de soiuri pentru struguri de masă. La început au fost cultivate soiuri de struguri ca: Coarna albă și neagră, Văratcă, Moldova, Izabela, Muscat de Hamburg etc., aceste soiuri sunt treptat înlocuite cu soiuri noi rezistente și adaptate la condițiile locale ca: Muscat timpuriu și Chihlimbariu, Apiren alb și roz, Frumoasa albă, Presentabil etc. [9].

Conform articolului 2 din Legea nr.165 privind modificarea art.1 din Legea viei și vinului nr.57/2006, noțiunea „vin” are următorul sens „vin –produs alimentar obținut exclusiv prin fermentarea alcoolică, totală sau parțială a strugurilor proaspeți sau înghețați, presăți ori nu, sau , a mustului din struguri proaspeți” [2].

Tabelul 6. Analiza volumului exportului băuturilor fabricate din struguri din R. Moldova către unele țări partenere, (ianuarie-noiembrie) anii 2016-2018

Denumirea produsului, Țara	Volumul vânzărilor, mii litri			Ritmul de creștere/descreștere a. 2018, % în raport cu:	
	2016	2017	2018	2016	2017
Vinuri spumante, total mii litri	1537,9	1829,6	1952,5	127	106,8
țările CSI	773,3	983,4	873,9	113	89
țările UE	279,4	350,1	408,5	146	116,7
Alte țări	485,2	496,3	670,1	146	135
Vinuri din struguri, mii litri, din care:	121793,1	125442,7	127098,2	104,4	101,3
țările CSI	74733,8	70653,6	63892,1	85,5	90,4
țările UE	28099,3	31731,5	38733,6	137,8	122
Alte țări	18960,4	23057,6	24472,5	129	106

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor: Serviciului Vamal (declarațiile vamale de export și import a agenților economici), <http://statbank.statistica.md/>

Analiza exportului băuturilor din struguri pe unele țări partenere tabelul 6 denotă, că pe parcursul anilor 2016-2018 vinurile spumante sau majorat esențial atât în țările CSI, UE cât și în alte țări. Vinurile din struguri sau majorat cu 1-4%, se evidențiază o creștere majoră de 22-37,8% cu țările UE, alte țări 6-29%, iar cu țările CSI se înregistrează o scădere cu 10-15%. Partenerii de bază fiind: Kazahstanul, Federația Rusă, Bielorusia, Ucraina, Franța, România, Polonia, Republica Cehă, Germania etc.

Tabelul 7. Analiza veniturilor din exportul băuturilor fabricate din struguri din R. Moldova către țările partenere, (ianuarie-noiembrie) anii 2016-2018

Denumirea produsului, țara	Venitul din exportul băuturilor alcoolice din R. Moldova, mii dolari			Ritmul de creștere/descreștere a. 2018, % în raport cu:	
	2016	2017	2018	2016	2017
Vinuri spumante, total	3171	4127,7	4662,5	149	113
țările CSI	1361,6	1835,4	1652,4	121,4	90
țările UE	602,3	880,2	1047	174	119
Alte țări	1207,2	1412,2	1962,9	162	139
Vinuri din struguri, total	95387,7	110472,3	122879,4	128,8	121
țările CSI	45048,1	47443,2	45747,7	101,6	96,4
țările UE	31487,4	37028,7	48930,9	155	132
Alte țări	18852	26000,3	28200,8	150	108

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor: Serviciului Vamal (declarațiile vamale de export și import a agenților economici); <http://statbank.statistica.md/> direcția statistică comerțului exterior

Ritmul de creștere a veniturilor din exportul băuturilor din struguri în anul 2018 a înregistrat creșteri față de anul 2016 și 2017 considerabil. Vinurile spumante au crescut comparativ cu anul 2016 și 2017 cu 49% și 13%, vinurile din struguri cu 28% și 21%, cu excepția țărilor CSI, care în anul 2018 comparativ cu anul 2017 s-a diminuat cu 10% și 4%. De menționat, că ritmul de creștere a exportului volumului vinurilor spumante și a vinurilor din struguri sunt mai reduse decât ritmul de creștere a veniturilor din vânzări. Această situație demonstrează că în ultimii ani, calitatea și competitivitatea crește modest. Prețul pentru băuturile alcoolice moldovenești din struguri diferă de la țara la țară. În țările CSI în anul 2016, 1t de vin spumant a constituit 1760 dolari SUA, iar în a. 2018 a atins 1890,6 dolari SUA, în țările UE a constituit 2158,7 dolari

SUA și 2563 dolari SUA, respectiv pentru alte țări, prețul s-a majorat de la 2487 dolari SUA până la 2929,8 dolari SUA. Așa situație se menține și pentru exportul vinurilor din struguri.

Producătorii agricoli întâmpină mari dificultăți în procesul de influențare asupra nivelului prețului de vânzare, fiind „primitori de preț” iar pentru a majora prețurile, ei trebuie să acționeze în acord. Astfel, întreprinderile care sunt amplasate în apropierea centrelor mari de comerț (orașe, municipii) se pot înțelege asupra prețului, dar uneori, unele întreprinderi mai mari, ce dispun de volume mari de produse reduc prețul. La moment se încearcă majorarea prețurilor prin intermediul controlului asupra ofertei de produse, prin eforturi publicitare, sau prin diverse asociații ale producătorilor agricoli (asociația fermierilor, spre exemplu) sau agenți în domeniul specializat.

Competitivitatea produsului este influențată în primul rând, de doi factori principali, calitate și preț. În afară de acestea, influențează și condițiile de promovare a produselor către consumator, serviciile de vânzare și post-vânzări, publicitate, imaginea produsului, situația pe piață, fluctuațiile cererii influențează nivelul de competitivitate a produselor.

Principala pârghie de majorare a prețurilor la produsele agricole și în industria de prelucrare este totuși factorul calitativ, care are o semnificație primordială în formarea prețurilor. Nivelul calității produselor este un criteriu important al dezvoltării oricărei țări în cadrul comunității mondiale și o “*carte de vizită*” pentru promovarea produselor pe piața mondială în condițiile luptei de concurență, lărgirea posibilităților de export pe piața mondială a mărfurilor.

Politica națională în domeniu calității vinurilor a pus la bază sistemul de indicații geografice și denumiri de origine protejate [4]. În conformitate cu cerințele Regulamentelor Europene [5; 6]. În felul acesta Republica Moldova a fost repartizată în trei arealuri vitivinicole pentru producerea vinurilor cu indicație geografică protejată; “Valul lui Traian” în regiunea Sud „Ștefan Vodă” în regiunea Sud-Est și “Codru” în regiunea Centru. Aceste indicații geografice au fost înregistrate pentru a fi protejate la nivel național, la AGEPI și țările UE de către Asociațiile de Producători. Numărul producătorilor de vin cu indicație protejată a ajuns până la 40, iar a producătorilor de struguri la 30. Totodată ponderea producerii vinurilor cu tipicitate de areal viticol este încă mică, ceea ce influențează negativ asupra exportului vinurilor moldovenești pe piețele viticole din țările partenere din est și vest.

Cu toate că sunt înregistrate tendințe pozitive, modeste de creștere în domeniul producerii și a exportului produselor din sectorul vitivinicol, totuși, producătorii întâmpină o serie de probleme care necesită să fie abordate. Aceste probleme sunt: înlocuirea plantațiilor viticole vechi cu plantații mai rezistente și adaptate la condițiile locale și productivității la 1ha mai mult de 8 tone, soiuri precum Viorica. Bianca, Legenda, Solearis etc., înlocuirea mijloacelor fixe în industria vinului cu active noi; lipsa de diversificare a pieței de export; calitatea și competitivitatea strugurilor și a vinului; lipsa implementării metodelor de marketing și management corporativ; pe principalele piețe de export vinul moldovenesc nu are o reputație de calitate constantă; insuficiența mijloacelor bănești proprii a producătorilor și a investițiilor acordate de către stat pentru redresarea și modernizarea sectorului; cu o lucrare și cooperare slabă dintre producătorii de struguri și cei de vinuri ce generează un grad scăzut de integrare pe verticală și orizontală, neutilizarea întregii capacități de procesare etc. Luând în considerație problemele existente în sectorul vitivinicol, totodată conformarea la standardele UE și alte standarde internaționale sunt necesare investiții considerabile.

Concluzii

1. Abordarea în aspect comparativ a unor indicatori ai nivelului de dezvoltare și creștere economică a sectorului vitivinicol ne permite să constatăm că performanța sectorului în Republica Moldova în dinamica anilor 2010-2018, înregistrează o de creștere în medie anual cu 6,2% - productivitatea plantației viticole pe rod; 8,4% - recolta de struguri pentru masă; 7,1% - exportul strugurilor pentru masă; 6,6% volumul exportului vinului din struguri și cu 1,3% a veniturilor din exportul băuturilor alcoolice.

2. De menționat că, în ultimii ani 2016-2018 ritmul de creștere a exportului volumului vinurilor spumante și a vinurilor din struguri sunt mai reduse decât ritmul de creștere a veniturilor din vânzări, această situație indică că calitatea și competitivitatea produselor sa îmbunătățit ce a influențat la creșterea prețului 1t de băuturi din struguri.

3. Nivelul calității produselor este un criteriu important al dezvoltării oricărei țări în cadrul comunității mondiale și o “*carte de vizită*” pentru promovarea produselor pe piața mondială în condițiile concurențiale.

4. Ministerul agriculturii Dezvoltării Regionale și Mediului a adoptat obiectivul general de modernizare a sectorului vitivinicol, soluționarea problemelor structurale din industria vinului și

contribuirea la crearea condițiilor favorabile pentru producerea vinurilor de calitate (IGP și DOP), contribuind la sporirea competitivității pe piața internă și cea externă.

5. La moment producătorii întâmpină o serie de probleme, care necesită abordate ca: înlocuirea plantațiilor viticole vechi cu plantații mai rezistente și adaptate la condițiile locale și productivității înalte la ha; înlocuirea mijloacelor fixe în industria vinului cu active noi; diversificare pieței de export; îmbunătățirea calității și competitivității strugurilor și a vinului; creșterea investițiilor pentru redresarea și modernizarea sectorului; conformarea la standardele UE și alte standarde internaționale.

Bibliografie

1. Legea viei și vinului nr.57 din 10.03.2006. Publicat în Monitorul Oficial, nr. 75-78, din 19.05.2006
2. Legea nr. 34 privind modificarea unor acte legislative din 17.03.2017. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 109-118, din 07.04.2017
3. Hotărârea Guvernului nr. 418 din 09.07.2009 cu privire la aprobarea Reglementării tehnice, producerea, certificarea, controlul și comercializarea materialului de înmulțire și săditor viticol. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 112-114, din 17.07.2009
4. Hotărârea Guvernului nr.810 din 29 octombrie 2015 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de evaluare a caracteristicilor organoleptice ale produselor vitivinicole prin analiza senzorială. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 306-310 din 13.11.2015.
5. REGULAMENTUL (CE) NR. 492/2009 AL CONSILIULUI din 25 mai 2009. [Accesat 10.08.2019]. Accesibil la: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:149:0001:0003:RO:PDF>
6. Regulamentul (CE) nr. 607/2009 al Comisiei din 14 iulie 2009 de stabilire a unor norme de punere în aplicare a Regulamentului (CE) nr. 479/2008 al Consiliului în ceea ce privește denumirile de origine protejate și indicațiile geografice protejate, mențiunile tradiționale, etichetarea și prezentarea anumitor produse vitivinicole. [Accesat 10.08.2019]. Accesibil la: <https://publications.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/d6ba07c6-ff66-4669-83cf-2ec33c66b710/language-ro>
7. Smith, A. An inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Copyright, 2007 MetaLibri, this digital edition. [Accesat 10.08.2019]. Accesibil la: https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf
8. Timofti E.; Șargo A. Dezvoltarea și creșterea economică a agriculturii în contextul procesului investițional. Aspecte teoretice-practice. UASM. - Chișinău, 2017. 202 pag. ISBN 978-9975-56-408-3.
9. Vacarciuc, L. Vinul: Alte vremuri, alte dimensiuni: Compendiu oenologic. Chișinău, 2015. 608 pag. ISBN 978-9975-53-577-9.
10. UN Comtrade Database [Accesat 10.05.2019]. Accesibil la: <http://comtrade.un.org.data>
11. Baza de date a Biroului Național de Statistică [Accesat 10.08.2019]. Accesibil la: <http://statbank.statistica.md>